

Martin Hansen Tilrem

Orknøyjarlens delte lojalitetsbånd

Jarlen av Orknøyenes problematikk med delte lojalitetsbånd satt i en større europeisk kontekst

Bacheloroppgave i historie

Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl

Mai 2022

Martin Hansen Tilrem

Orknøyjarlens delte lojalitetsbånd

Jarlen av Orknøyenes problematikk med delte lojalitetsbånd satt i en større europeisk kontekst

Bacheloroppgave i historie
Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Forkortelser:

HsH: Håkon Håkonsson saga

H: Hirdskræen

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
<i>Tema og problemstilling</i>	3
<i>Tidligere forskning</i>	6
<i>Kilder og metode</i>	8
En historie om svikefulle jarler	10
Kongelig maktkonsolidering i randsonen	15
Delte lojalitetsbånd i Nordvest-Europa	19
Konklusjon	26
Litteraturliste	28

Innledning

Tema og problemstilling

Året er 1263. Kong Håkon Håkonsson har samlet den norske krigsflåten og satt kurs mot skotskekysten. Med seg på reisen har han blant andre Magnus jarl Gilbertsson, jarl av Orknøyene og Caithness. Destinasjonen ligger ved Skottlands vestkyst. På vei mot Hebridene stopper flåten på Orknøyene. Kong Håkon reiser videre, mens Magnus jarl blir igjen på Orknøyene. Han skal gjøre sine egne menn klare til tokt. Så fort de er klare skal de følge etter kong Håkon, for å bistå i striden mot Skottland.¹ Men Magnus jarl forsvinner. Han følger aldri etter kongen han har sverget ed til, Håkon Håkonsson. Han er ikke til stede under slaget ved Largs i 1263, når skotsk og norsk kongemakt barker sammen. Han er heller ikke til stede når de samme kongemaktene inngår en fredstraktat i Perth, året 1266. Magnus jarl Gilbertsson dukker ikke opp før i 1267, når han signerer et forlik med kong Håkons sønn, kong Magnus. Et forlik nødvendig utelukkende på grunn av jarlens lojalitetsbrudd.²

For Magnus jarl Gilbertsson hadde et stort problem da Skottland og Norge gikk i strid i 1263. Han var jarl av Orknøyene og Caithness. Et jarledømme under den norske kongen, og ett under den skotske. De to samlede jarledømmene var del av to kongedømmer, men ble styrt av den samme familien, og noen ganger også samme person. I løpet av de 500 årene Orknøyene og Caithness var samlet, ble de aldri adskilt.³ Magnus jarl hadde lojalitetsbånd til begge kongemakter, og var sådan forpliktet til å bistå dem begge militært.⁴

«Nå, bærer det slik at det blir ufred i landet, da skal jarlen og hans menn være forpliktet til å yte kongen (hjelp) i alle nødvendige ting.»⁵ Slik står det skrevet i Hirdskråen, som skildrer hvilke forpliktelser jarlen og hans menn hadde ovenfor kongen. Om jarlen brøt en av disse forpliktelsene, eller det på andre måter var mistanke om svik mot kongen, skulle saken granskes grundig. Gisler kunne både bli tilbudt og krevd, til og fra jarlen. Om jarlen ikke frivillig kom til kongen uten lovlig forfall, «... eller det blir sannkjent svik mot jarlen, da må han kjennes skyldig, og alle de som følger ham eller seinere frivillig yter (ham) noen lydighet, de er alle ubotemenn.»⁶

¹ HsH: 323 og 325

² Wærdahl 2006: 90

³ Crawford 2013: 10-11

⁴ Wærdahl 2006: 90; Crawford 2013:7

⁵ H: 85

⁶ H: 87

Siden vikingtiden hadde Orknøyene vært tilknyttet den norske kongemakten, i likhet med øygrupper som Shetland, Hebridene og Man.⁷ Og det var Hebridene som sto i sentrum da Skottland og Norge havnet i strid i 1263. I årevis hadde den skotske kongen forsøkt å kjøpe Hebridene og Man fra Norge, uten hell. Et forsøk ble gjort senest i 1261. Før den tid hadde skotske stormenn rettet større fokus mot regionen, og jarlen av Ross hadde angrepet øyene i 1262.⁸ Håkon Håkonssons ferd mot Hebridene var altså en nødvendighet, om han ville opprettholde sin posisjon som overherre over Hebridene og Man.⁹

Det overordnede temaet for denne oppgaven vil være delte lojalitetsbånd hos jarlene på Orknøyene, satt i en større europeisk kontekst. Geografisk avgrensnes oppgaven til Nordvestlige Europa, med søkelys på De britiske øyer, Norge og Frankrike. Nærmere bestemt vil jeg se på hvor alvorlig lojalitetsbruddene mellom jarl og konge var, og sammenligne orknøyjarlens situasjon med andre europeiske fyrster på 11- og 1200-tallet som hadde lignende doble lojalitetsbånd og utførte lignende lojalitetsbrudd mot sine overherrer. I orknøyjarlens tilfelle vil oppgaven avgrensnes til perioden mellom 1195 og 1267, nærmere 70 år, hvor jarlene ved fire forskjellige anledninger ble tvunget til å inngå forlik med den norske kongen.¹⁰

Problemstillingen er som følger:

«Hvorfor ble det på 1200-tallet vanskeligere for jarlene på Orknøyene å opprettholde sine delte lojalitetsbånd til henholdsvis den norske og skotske kongemakten, og var utviklingen lik ellers i Europa?»

Jeg vil besvare problemstillingen i tre deler. Først vil jeg forsøke å etablere hvor alvorlig Magnus jarl Gilbertssons svik var i 1263. Det vil jeg gjøre ved å se på hvilke regler i Hirdskråen jarlen tilsynelatende brøt, hvilke straff jarlen skulle fått ut ifra Hirdskråens lover, og til slutt hvilken straff jarlen i praksis fikk gjennom forliket i 1267. Jeg vil argumentere for at sviket i 1263 også i Magnus jarls samtid vil ha blitt ansett som meget alvorlig, til tross for at han ikke ble servert lovens strengeste straff.

For å svare på hvorfor det på 1200-tallet tilsynelatende ble vanskeligere for jarlene på Orknøyene å opprettholde sine delte lojalitetsbånd, vil jeg deretter sette Skottland, Norge og Orknøyene inn i et bredere, europeisk perspektiv. Det var et kjennetegn av nordvestlige Europa

⁷ Wærdahl 2006: 61

⁸ Brown 2004: 82

⁹ Crawford 2013: 299

¹⁰ Wærdahl 2006: 91

på 11- og 1200-tallet at kongerikene konsoliderte sin makt i rikets territorier, også i periferien.¹¹ Ved å se på denne utviklingen, både i et bredt europeisk perspektiv, men også på hvilken måte kongerikene Norge og Skottland fulgte denne generelle utviklingen, vil jeg forsøke å forklare akkurat hvorfor jarlens situasjon ble uutholdelig da man ankom 1263.

Til slutt vil jeg forsøke å konkludere hvorvidt orknøyjarlen var i en unik situasjon, eller om utviklingen var lik også for andre europeiske fyrster i samme situasjon. For å besvare denne delen av problemstillingen vil jeg dra inn to andre europeiske fyrster. Den første er Ewen av Argyll, konge¹² på Hebridene, med lojalitetsbånd til Norge og Skottland. Han befant seg i samme skvis mellom Norge og Skottland, da de to kongerikene gikk i strid mot hverandre i 1263.¹³ Den andre europeiske fyrsten er grev Waleran av Meulan, aktiv i Normandie på midten av 1100-tallet. Waleran, med sin tittel som greve av Meulan, hadde lojalitetsbånd til både den franske og den engelske kongen. Da kong Ludvig VII av Frankrike og kong Henrik av England gikk til krig mot hverandre i 1152, havnet Waleran også i en skvis mellom sine to overherrer. Sammenligningen av de tre fyrstene vil først og fremst bidra til å diskutere hvorvidt Magnus jarl Gilbertsson var i en unik situasjon, eller om kongemaktens konsolidering i Europa skapte like store problemer for alle tre fyrstene. Samtidig vil det ut ifra disse tre eksemplene være mulig å trekke slutninger om hvilke muligheter fyrstene hadde til å løse sine lojalitetsproblemer.

Å ha delte lojalitetsbånd innebar helt enkelt at man hadde etablert likestilte lojalitetsbånd til to forskjellige overherrer.¹⁴ De tre fyrstene har til felles at de hadde føydale lojalitetsbånd til to forskjellige konger. Waleran til kongen av Frankrike og kongen av England. Ewen og Magnus jarl til den skotske og den norske kongen. De skyldte lojalitet til to forskjellige overherrer, og hadde på én og samme tid militære forpliktelser til dem begge. Da er det heller ikke rart at alle tre havnet i trøbbel, da disse to kongemaktene gikk i krig mot hverandre. Det fikk Magnus jarl Gilbertsson smertelig erfare, da hans to forskjellige overherrer befant seg i strid med hverandre i 1263.¹⁵

¹¹ Wærdahl 2006: 9

¹² Ewen av Argyll, eller Jon av Suderøyene, blir kalt konge i Håkon Håkonsson saga. Andrew McDonald skildrer hvordan Ewen ble tildelt tittelen 'konge' av kong Håkon på side 98-99 i *The kingdom of the Isles*. (1997) Derfor vil Ewen tituleres som konge i resten av oppgaven.

¹³ McDonald 1997: 117

¹⁴ Wærdahl 2006: 90

¹⁵ Crawford 2013: 299

Tidligere forskning

Barbara E. Crawford står bak det som kanskje er det mest omfattende verket omhandlende orknøyjarlenes delte lojalitetsbånd. *The Northern Earldoms* (2013) ser på jarledømmene Orknøyene og Caithness gjennom perioden 870 til 1470, hvor hun blant annet skildrer problematikken Magnus jarl Gilbertsson støtte på, da den norske kong Håkon Håkonsson og den skotske kong Alexander den tredje havnet i konflikt i 1263. Crawford argumenterer for at Magnus jarl ble satt i en umulig situasjon da begge hans overherrer havnet i konflikt med hverandre, og konkluderer med at Magnus jarl mest sannsynlig forsvant i et forsøk på avvente og avstå fra situasjonen, i et håp om ikke å miste sine landområder hverken på Orknøyene eller i Caithness.¹⁶ Crawford setter også Magnus jarls omstendigheter inn i et større perspektiv. Hun peker på at orknøyjarlens delte lojalitetsbånd aldri resulterte i det hun anser å være den mest åpenbare løsningen, nemlig å dele de to jarledømmene, Orknøyene og Caithness, til to ulike arvinger.¹⁷ Det til tross for at de delte lojalitetsbåndene til henholdsvis den norske og den skotske kongen må ha vært en viktig faktor i livene deres.¹⁸

Randi B. Wærdahl tar i doktoravhandlingen *Norges konges rike og hans skattland* (2008) for seg integreringen av de norske skattlandene inn i det norske kongeriket gjennom 11- og 1200-tallet, derav Grønland, Island, Færøyene, Shetland, Hebridene, Man og denne oppgavens hovedfokus, Orknøyene. Der ser hun blant annet på orknøyjarlenes forhold til den norske kongen, og gjør et poeng ut av at jarlene på Orknøyene ikke kan sammenlignes med andre jarler i det norske kongeriket, fordi kongen mottok skatt fra Orknøyene.¹⁹ Hun skildrer også de fire forlikene som ble gjort mellom jarl og konge gjennom en periode på 70 år, alle resultat av ulike brudd på lojalitet. Harald jarl Maddadsson inngikk forlik i 1195, sønnene hans Jon og David i 1210, Jon Jarl i 1224,²⁰ og Magnus Jarl Gilbertsson i 1267.²¹ Forlikene mellom den norske kongen og jarlen på Orknøyene, samt integreringen av skattlandene inn i det norske kongeriket, er begge sentrale i diskusjonen om hvorfor det på 1200-tallet ble vanskeligere for orknøyjarlene å håndtere sine delte lojalitetsbånd.

I *The Kingdom of the Isles* (1997) skriver R. Andrew McDonald om lignende problemstillinger på Hebridene på samme tid. Da Kong Håkon ankom Orknøyene før stridighetene i 1263, fikk han beskjed om at Ewen av Argyll på Hebridene har forrådt ham og

¹⁶ Crawford 2013: 300-303

¹⁷ Crawford 2013: 240

¹⁸ Crawford 2013: 20

¹⁹ Wærdahl 2008: 91

²⁰ Ibid: 80-87

²¹ Ibid: 90

gått over til skotsk side.²² McDonald argumenterer for at situasjonen var mer kompleks enn som så. Han påpeker at delte lojalitetsbånd i stor grad hadde vært et ikke-problem helt fram til 1200-tallet, fordi hverken skotske eller norske konger hadde mulighet til å kreve lydighet. I hans øyne virker det derfor som at Ewen holdt seg unna stridighetene, og avventet med å velge side. Det er riktig at han nektet å ta del i kong Håkons hærtokt, men det virker heller ikke som han hjalp den skotske kongen i noen stor grad. Et klart lojalitetsskifte ble ifølge McDonald ikke åpenbart før tre år senere, i 1266.²³

Narve Bjørgo skriver i første bind av *Norsk utenrikspolitikk historie*, (1995) om norsk utenrikspolitikk fra år 800 til 1536. Sådan tar også Bjørgo for seg konflikten mellom Skottland og Norge i 1263. Spesielt interessant for denne oppgavens hovedfokus er Bjørgos diskusjon rundt kong Magnus Håkonsson. Bjørgo argumenterer for at Magnus Håkonsson hadde en egen evne til å forstå motstanderens perspektiv i strid, og at de politiske løsningene kong Magnus foretok seg, alltid virker å ha vært godt gjennomtenkt. Med en slik beskrivelse av den norske kongen, er det enklere å forstå hvorfor Norge ga fra seg sin suverenitet over Hebridene og Man. Bjørgo mener det egentlig bare fantes to løsninger. Enten å tviholde på øyene og derav måtte bruke store økonomiske og militære ressurser, samtidig som man gjorde både Skottland og England til fiender, eller gi fra seg øyene og beholde et mer vennskapelig samvær, ettersom Norge fortsatt var i besittelse av Orknøyene. På bakgrunn av dette mener Bjørgo at kong Magnus tok det mest åpenbare valget.²⁴ Uansett vil beskrivelsen av Magnus Håkonsson som en diplomatisk anlagt hersker spille en større rolle i diskusjonen om Magnus jarl Gilbertssons lojalitetsbrudd og dets konsekvenser.

Michael Brown tar i *The Wars of Scotland, 1214-1371*, (2004) for seg utviklingen av kongedømmet Skottland i perioden 1214-1371. Han gjennomgår krigføringen Skottland spilte roller i gjennom denne perioden, og hvilke konsekvenser de fikk. Brown tar også en nærmere titt på to konger, Alexander II, og enda mer relevant for denne oppgaven, Alexander III, konge av Skottland under den skotsk-norske striden i 1263. Brown skildrer i denne boka striden med et mye tydeligere skotsk perspektiv, sammenlignet med det som blir presentert i verkene til henholdsvis Crawford, Wærdahl og McDonald. Brown argumenterer blant annet for at det skotske kongedynastiets største og viktigste mål, var å etablere et samlet politisk samfunn som strakk seg til alle deler av det skotske kongeriket. Han konkluderer også med at kongen av

²² McDonald 1997: 108

²³ McDonald 1997: 117-18

²⁴ Bjørgo 1995: 81

Skottland ved 1270 sto øverst i et etablert politisk hierarki, omfattende nordlige Storbritannia, samt øyene Hebridene og Man.²⁵

Historiker David Crouch forteller i *The Beaumont Twins, The Roots and Branches of Power in the Twelfth century* (1986) historien om de to tvillingene Waleran og Robert de Beaumont. I to hoveddeler skildrer Crouch først hendelsene i livene til tvillingene, før han i del to analyserer røttene av tvillingenes makt, og hvorfor de tilsynelatende var så mye mer effektive enn andre mennesker i maktposisjoner.²⁶ Spesielt kapittel tre av del en skildrer en situasjon mye lik den som utspilte seg på Orknøyene og på Hebridene. Crouch skildrer hvordan den ene tvillingbroren, Waleran, hadde delte lojalitetsbånd til henholdsvis den franske og engelske kongen. Et vendepunkt ankom for Waleran i 1152, da hans to overherrer gikk i strid mot hverandre. Crouch argumenterer for at Waleran var lite fornøyd med egen situasjon i Normandie, og derfor prøvde å spille et dobbeltspill. Som et resultat mener Crouch at greven helt enkelt så vekk fra ideen om at dobbeltspillet kunne få negative konsekvenser.²⁷ For resultatet var like fullt at Waleran mistet nærmest alt han hadde av titler og landområder i det anglo-normanniske riket.²⁸

Kilder og metode

Sagaen om Håkon Håkonsson er i denne oppgaven viktig fordi det er her vi blir fortalt at Magnus jarl Gilbertsson var til stede i Bergen da Håkon Håkonsson samlet krigsflåten før avreise mot skotskekysten. Det er i denne sagaen vi får høre at Magnus jarl ble igjen på Orknøyene for å samle orknøyske styrker, og at han skulle følge kongen videre da de var klare. Det er også i denne sagaen Magnus jarl deretter glimrer med sitt fravær.²⁹ Om opprinnelsen til sagaen om Håkon Håkonsson vet vi forbløffende mye, sammenlignet med annen sagalitteratur. Vi vet at den ble skrevet av islendingen Sturla Tordsson, at den ble skrevet en gang mellom 1264 og 1265, og at den ble skrevet på oppdrag fra Håkon Håkonssons sønn og arving, kong Magnus Håkonsson. At sagaen ble nedskrevet så nærme hendelsesforløpet er en styrke når vi skal rette et kritisk blikk mot det som står skrevet. Likevel må det understrekes at Sturla Tordsson skrev verket på oppdrag fra den daværende kongen, og kong Magnus skal ha spilt en stor rolle under planleggingen av verket.³⁰ Det finnes også informasjon om andre kilder Sturla

²⁵ Brown 2004: 89

²⁶ Crouch 1986: xi

²⁷ Crouch 1986: 74

²⁸ Crouch 1986: 76

²⁹ HsH: 323 og 325

³⁰ Magerøy, introduksjon i HsH 1979: 7-11

Tordsson brukte under arbeidet på sagaen, spesielt muntlige kilder, blant dem Gautr Jónsson av Mel. Gautr hadde vært en av kong Håkon Håkonssons lendemenn. Da nyhetene om kongens dødsfall ankom Bergen i 1264 var han også den eneste gjenlevende av lendemennene som hadde vært til stede da kong Håkon ble valgt til konge i 1217.³¹ Wærdahl mener blant annet at Gautr Jónsson må ha vært en utømmelig kilde når det kom til informasjon om kong Håkons lange regjeringstid. Narve Bjørge argumenterer for at Gautr Jónsson selv er kilden til de hendelsene i Håkon Håkonsson saga hvor Gautr tar del.³²

Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn, eller *Hirdskråen*, ble, slik den er bevart, til under kong Magnus Håkonsson en gang mellom 1273 og 1277. Det er mulig å grovt sorterte tematikken i Hirdskråen inn i tre ulike kategorier, nemlig riksstyre og militærvesen, forhold innad i hirden, og forhold mellom hirdmedlemmene og kongen.³³ Hirdskråen er i denne oppgaven viktig fordi den forklarer det lovfestede forholdet mellom den norske kongen og jarlen på Orknøyene, og for jarletittelen ellers. Det er i Hirdskråen man får innblikk i hva det betydde da Magnus jarl Gilbertsson begikk svik ovenfor kong Håkon Håkonsson i 1263. Hirdskråen inneholder et eget kapittel om jarledømmet i skattlandene. Kapittelet refererer blant annet til forliket mellom Harald jarl Maddadsson og kong Sverre fra 1195. Samtidig er kapittelet blitt oppdatert etter forliket i 1267, mellom kong Magnus Håkonsson og Magnus jarl Gilbertsson.³⁴ Dokumentet blir på så måte sentralt i forståelsen av hva jarlens svik innebar, både i et lengre perspektiv på forhold mellom norsk konge og orknøyjarlene, men også spesielt for den situasjonen Magnus jarl Gilbertsson sto i på 1260-tallet.

Metoden jeg har brukt for å besvare oppgavens problemstilling er sammenligning. Jeg har sammenlignet orknøyjarlens dilemma med andre europeiske fyrster med lignende dilemmaer. Det har jeg gjort for å sette orknøyjarlens situasjon i et større, europeisk perspektiv. Jeg har også sammenlignet Hirdskråens lovtekst med hva som ble utøvd i praksis, i forbindelse med straffen Magnus jarl Gilbertsson fikk gjennom 1267-forliket. En mer generell sammenligning av utviklingen i kongerikene Norge og Skottland med resten av Nordvestlige Europa har også blitt foretatt, med søkelys på kongemaktens konsolidering på 11- og 1200-tallet.

³¹Wærdahl 2017: 107

³²Ibid.: 114

³³Imsen, introduksjon i H 2000: 24-30

³⁴H: 81

En historie om svikefulle jarler

Det antas at Magnus jarl forrådte kong Håkon Håkonsson på bakgrunn av at han forsvinner fra Håkon Håkonssons saga etter at de ankom Orknøyene på vei mot strid. Det er i kapittel 319 av *Soga om Håkon Håkonsson* det står skrevet at kongen «bad orknøyingane segle etter dei var budde. Magnus jarl var óg att.»³⁵ Sitatet i seg selv skulle ikke tilsi at han forrådte den norske kongen. Det som peker oss i den retningen, er at sitatet er siste gang vi hører om Magnus jarl Gilbertsson i sagaen. Spørsmålet blir hvordan man skal tolke det faktum at Magnus jarl forsvinner fra kildematerialet. Mulighetene er mange, og legger enkelt til rette for spekulasjoner. Det finnes en viss enighet blant historikere om at Magnus jarls forsvinningsnummer mest sannsynlig var et resultat av at han reiste til Skottland. På så måte brøt han også med sine lojalitetsbånd til Håkon Håkonsson. Hvorfor Magnus jarl valgte å forråde Kong Håkon spekuleres det også i. Barbara Crawford argumenterer for at Magnus jarl ble tvunget til lojalitetsbruddet av den skotske kongen, og at han mest sannsynlig håpet på å kunne holde seg unna stridighetene i 1263, og sådan klare å beholde sine landområder både i det skotske og norske jarledømmet.³⁶ Hun peker på at kong Magnus mest sannsynlig ville vist nåde ovenfor Magnus jarl, om det var slik at jarlen var blitt tvunget til lojalitetsbruddet, enten gjennom gisseltaking, trusler, eller regelrett fengsling. Crawford mener at forsvinningsnummeret sannsynliggjør en slik situasjon.³⁷

Det virker sannsynlig at Magnus jarl søkte tilflukt i Skottland, men ideen om at han ble tvunget inn i det, enten ved gisseltaking eller faktisk fengsling, virker mindre sannsynlig. Det finnes lite informasjon i kildematerialet om hvordan Magnus jarl gjorde opp for seg med kong Alexander av Skottland etter stridighetene i 1263, men det er beviselig at jarlen betalte bot til den skotske kongen.³⁸ At Magnus jarl skal ha blitt fengslet av den skotske kongen for å hindre han i å støtte Håkon Håkonsson, for så å måtte betale bot, er ikke overbevisende. At Magnus jarl forsvinner fra Håkon Håkonsson saga beviser langt på vei at han forrådte den norske kongen. At han måtte betale bot til den skotske kongen virker også å understreke at han heller ikke utførte sine plikter ovenfor ham. Det virker uansett sannsynlig at Magnus jarl flyktet til Skottland av egen vilje, men at han ikke gjorde det for å bistå den skotske kongen.

³⁵ HsH: 325

³⁶ Crawford 2013: 300

³⁷ Crawford 2013: 3004

³⁸ Crawford 2013: 303

Det er i Hirdskråen det står skrevet hva den norske kongen hadde krav på av støtte fra orknøyjarlen, og derfor også hvilke løfter jarlen brøt da han avsto fra stridighetene i 1263. «Bærer det slik at det blir ufred i landet, da skal jarlen og alle hans menn være forpliktet til å yte kongen (hjelp) i alle nødvendige ting.»³⁹ Det står skrevet i Hirdskråens kapittel om hvilken heder og verdighet som skal følge jarlsnavnet. Forpliktelsen er et ledd i et gjensidig lojalitetsforhold. Kongen er også forpliktet til å hjelpe jarlen. «Om også jarlen av lovlige grunner skulle trenge hjelp, da skal kongen gi ham så mye støtte som gode menn finner tilstrekkelig.»⁴⁰ Men det er nemlig dette kravet om å yte kongen hjelp Magnus jarl Gilbertsson virker til å ikke ha oppfylt, da han avsto fra å samle sine orknøyske styrker og følge etter den norske kongen mot Hebridene i 1263, slik han skal ha vært beordret til å gjøre.⁴¹ Hirdskråen inneholder to forskjellige kapitler om jarledømmer; den type jarledømme som ligger innenlands, og den type jarledømme i skattlandene.⁴² Det finnes likevel bare ett kapittel om hvilken heder og verdighet som skal følge jarlsnavnet.⁴³ Da blir det også rimelig å anta at den norske kongen hadde krav på lik militær støtte fra både jarlene innenlands, og jarlene i skattlandene, derav da Magnus jarl på Orknøyene. Når det i Håkon Håkonssons saga samtidig gjøres ganske tydelig at orknøyjarlen var forventet til å følge videre etter kong Håkon, hersker det lenger ingen tvil om at Magnus jarl utførte et kontant lojalitetsbrudd ovenfor sin norske konge i 1263.⁴⁴

Likevel er det mulig å argumentere for at Magnus jarls lojalitetsbrudd hadde vært mer alvorlig, om stridighetene hadde foregått innenlands. Hirdskråen gjør veldig tydelig forskjell på jarledømmene innenlands og jarledømmene i skattlandene.⁴⁵ Samtidig står det skrevet at jarlen er forpliktet til å yte kongen hjelp om det blir ufred i landet.⁴⁶ Da blir det fullt mulig å diskutere hvorvidt Hebridene på daværende tidspunkt ble regnet som en del av det Hirdskråen refererer til som «landet». For er det ikke slik, har kongen heller ikke krav på støtte fra Magnus jarl.

Det virker klart at Hebridene i daværende øyeblikk lå under den norske kongen. Det understrekes blant annet ved at den skotske kongen ved flere anledninger forsøkte å kjøpe den norske kongens rettigheter til øyområder utenfor Skottland, derav blant annet Hebridene.⁴⁷

³⁹ H: 85

⁴⁰ H: 85

⁴¹ Wærdahl 2006: 90

⁴² H: 79-81

⁴³ H: 85

⁴⁴ HsH: 325

⁴⁵ H: 79-81

⁴⁶ H: 85

⁴⁷ Brown 2004: 82

Enda tydeligere ble det i kjølvannet av stridighetene i 1263, ved fredstraktaten Skottland og Norge inngikk i Perth, året 1266. Traktaten var avslutningen på de stridighetene Magnus jarl holdt seg unna. I Perth-traktaten blir Man og Hebridene overført til den skotske kong Alexander, til gjengjeld for årlige betalinger fra kongen av Skottland til kongen av Norge.⁴⁸ Om ikke samtiden hadde regnet Hebridene som territorier underliggende den norske kongen, ville ikke den skotske kongen forsøkt å kjøpe rettighetene til øyene fra ham, ei heller ville han betalt for å få rettighetene overført i 1266. At Hebridene var en del av den norske kongens rike, er derfor klart. Like fullt består spørsmålet om hvorvidt Hebridene på dette tidspunkt er en del av det landet Hirdskråen referer til. Inkluderes både «innenlands» og «skattlandene», når Hirdskråen skriver om «ufred i landet»?⁴⁹ En definitiv konklusjon er vanskelig å komme til. Dessuten kan det argumenteres for at det er lite produktivt å finlese Hirdskråen etter mulige smutthull i Magnus jarls favør. Etter alle solemerker ble stridighetene på Hebridene i 1263 regnet som ufred i landet. Kongen hadde tross alt innkalt Magnus jarl til Bergen, da den norske flåten ble samlet før avreise.⁵⁰ Da mente nok også kong Håkon at han hadde krav på Orknøyjarlens militære støtte.

Med formen av Magnus jarls ulydighet sådan etablert, gir også Hirdskråen tydelige retningslinjer på hvordan jarlen skulle bli straffet for sitt svik. Hirdskråen forteller at «hvis det skulle skje at kongen får mistanke om svikråd eller upåliteligheter hos jarlen, da skal det grundig granskes, men ikke refses med bråskap og hast.»⁵¹ Videre understrekes det at «hvis jarlen ikke kommer til kongen, med mindre han har lovlig forfall, enda kongen tilbyr gisler eller krever det, eller det blir sannkjent svik mot jarlen, da må han kjennes skyldig, og alle de som følger ham eller seinere frivillig yter (ham) noen lydighet, de er alle ubotemenn.»⁵² Hirdskråen gjør det altså meget tydelig at straffen for Magnus jarls ulydighet skulle være at han og de som fulgte ham skulle bli dømt til såkalte ubotemenn. Med andre ord var Magnus jarls svik og lovbrudd ubotelig, og kunne sådan ikke avsones med bøter. Å bli dømt slik var på mange måter en form for dødsstraff, ettersom de deretter sto utenfor loven. Det var ikke lenger straffbart å ta livet av dem.⁵³ Både Magnus jarl og de som skulle finne på å vise ham lydighet etter domfellelsen, skulle altså lide denne skjebnen som ubotemenn.

⁴⁸ Crawford 2013: 301-302

⁴⁹ H: 85

⁵⁰ HsH: 323

⁵¹ H: 87

⁵² H: 87

⁵³ Imsen 2009: 186

Men slik ble det ikke. Vi vet ut ifra kildematerialet at Magnus jarl og hans menn aldri ble dømt som ubotemenn, til tross for at Hirdskråen er tydelig på at det var slik de skulle straffes. Det er nærliggende å anta at jarlen derfor kom billig unna med sitt svik ovenfor kong Håkon i 1263. For å forstå hvorfor jarlen slapp unna Hirdskråens strengeste straff, er det først lurt å se på hvilken situasjon kong Magnus Håkonsson var i på 1260-tallet. Den striden Magnus jarl holdt seg unna i 1263 kulminerte i fredstraktaten i Perth, 1266. Striden mellom Skottland og Norge i 1263 var fra kong Håkons side et forsøk på å beholde Hebridene og Man under det norske kongeriket. Til tross for dette militære forsøket, ble altså Hebridene og Man overført til det skotske riket i 1266.⁵⁴ Det er klart man må regne denne traktaten inn i bilde, når man så fører blikket over til forliket mellom kong Magnus og Magnus jarl. Forliket i 1267 ble inngått kort tid etter at det norske kongeriket allerede hadde mistet store områder ved den skotske kysten. Samtidig er det verdt å merke seg at Magnus Håkonsson var en helt annen type konge enn det hans far var. At han var mer diplomatisk anlagt enn kong Håkon er vanskelig å komme unna.⁵⁵ At Magnus jarl får en mildere straff enn det Hirdskråen krever, må altså ses i sammenheng med to forhold; det er nærliggende å tro at kong Magnus, i lys av å ha mistet Hebridene og Man året før, også fryktet at Orknøyene skulle falle under den skotske kongen. Det blir blant annet tydelig ved at Perth-traktaten i klausulen om overførselen av Man og Hebridene også understreker at kongen av Norge beholdt sine krav til alt av rettigheter omgående Orknøyene og Shetland.⁵⁶ Kong Magnus gjorde det altså klart og tydelig at Orknøyene fortsatt var en del av det norske kongeriket. I klausulen om at Hebridene og Man ble overført til skotske hender, poengteres det at det samme ikke skal skje med Orknøyene. Satt sammen med at kong Magnus virker å ha vært mer diplomatisk anlagt, er det ikke lenger spesielt rart at kong Magnus ga Magnus jarl en mildere straff. Orknøyjarlen får midlere straff fordi kong Magnus ikke ville skape større splid mellom jarledømmet Orknøyene og kongeriket Norge. Det i frykt for at Orknøyene som et resultat ville kunne snu seg mot det skotske kongeriket. At kong Magnus ikke fulgte Hirdskråens retningslinjer hadde han også helt rett til. Loven i Hirdskråen begrenset ikke kong Magnus sin mulighet til å vise nåde.⁵⁷

Magnus jarl er ei heller den første jarlen av Orknøyene som forrådte sin norske konge, og likevel fikk beholde sin posisjon. I Hirdskråens kapittel om jarledømmet i skattlandene, refereres det direkte til en avtale mellom kong Sverre og orknøyjarlen Harald jarl Maddadsson.

⁵⁴ Crawford 2013: 301-302

⁵⁵ Crawford 2013: 304

⁵⁶ Crawford 2013: 302

⁵⁷ Imsen 2009: 186

«Først Orknøyene på de vilkår som framgår av kong Sverres og Harald (Maddadsson) jarls forliksbrev,» står det skrevet, før «de (tilleggs)bestemmelsene som ble tatt inn i overenskomsten mellom kong Magnus Håkonsson og Magnus jarl Gilbertsson.»⁵⁸ Forliket mellom kong Magnus og Magnus jarl fra 1267 legges altså til et allerede eksisterende forlik, nemlig mellom en annen orknøyjarl, Harald jarl Maddadsson, og kong Sverre. Forliket det refereres til stammer fra 1195, og var et resultat av at Harald jarl støttet øyskjeggopprøret mot kong Sverre på 1190-tallet. Opprøret feilet, og Harald jarl ble nødt til å inngå et forlik med kong Sverre, hvor den norske kongemakten deretter fikk etablere seg på Orknøyene med kongelig sysselmann, og senere også lokale hirdmenn.⁵⁹ Magnus jarl var altså på ingen måte den første ulydige orknøyjarlen. Om ikke annet var Harald jarls svik mot Kong Sverre mer alvorlig enn Magnus jarls. Crawford nevner at det finnes få eksempler i Europa gjennom middelalderen på vasaller som velger å motstride sine to overherrer så ofte og voldsomt som det Harald jarl Maddadsson gjorde ovenfor sin norske og skotske konge.⁶⁰ Enda tydeligere blir det når man senere ser at Harald jarls sønner, Jon og David, måtte inngå et nytt forlik med kong Inge Bårdsson i 1210. Det måtte de gjøre fordi Harald jarl, etter kong Sverres død, hadde utnyttet denne svekkede norske kongemakten, og gjenetablert sin selvstendige rolle på Orknøyene. Det gjorde han ved å myrde sysselmannen og ta tilbake Shetland.⁶¹ Ingen av jarlene mistet likevel sine posisjoner. Tross tydelige brudd på lojalitet, hvor Hirdskråen er like tydelig på hva som er den korrekte straff, beholdt samtlige av orknøyjarlene, derav Harald jarl Maddadsson, hans sønner Jon jarl og David jarl, og Magnus jarl Gilbertsson, sine posisjoner som jarler av Orknøyene.

Da blir det etter hvert tydelig at diplomatiske avveininger gikk foran strenge straffer, selv under tydelige og alvorlige svik fra orknøyske jarler, blant dem Magnus og Harald jarl. Det som like fullt blir tydelig, er at norsk kongemakt konsekvent brukte disse situasjonene til å stramme grepet rundt jarledømmet. Kong Sverre gjorde det i 1195, og selv om grepet ble svekket etter hans død, ble det strammet igjen i 1210, og trolig ytterligere gjennom forliket med Magnus jarl i 1267.⁶² At jarlene ikke ble dømt til ubotemenn, den utvilsomt sterkeste straffen de kunne fått, er derfor ikke bevis på at lojalitetsbruddene ikke ble ansett som alvorlige.⁶³ Tvert imot viser forlikene og den norske kongemaktens innstramninger at svikene virkelig var alvorlige. Jarlenes lojalitetsbrudd var så alvorlige at de godtok avtaler hvor de mistet deler av

⁵⁸ H: 81

⁵⁹ Wærdahl 2006: 80

⁶⁰ Crawford 2013: 242

⁶¹ Wærdahl 2006: 85-86

⁶² Wærdahl 2006: 80-87

⁶³ H: 87

sitt selvstendige styre, om så i Harald jarl Maddadssons tilfelle bare en liten stund.⁶⁴ Det er rimelig å konkludere at Magnus jarl Gilbertssons svik i 1263 var av den alvorlige sorten. Det er god grunn til å tro at 1267-forliket medbragte seg videre innstramninger fra kongens side, ettersom Hirdskråen refererer til dem begge. At Magnus jarl til tross for dette alvorlige lojalitetsbruddet fikk beholde sin posisjon, virker til dels å være del av en trend for norsk kongemakt, ved at de bruker situasjonene til å stramme sitt grep om Orknøyene. I Magnus jarls tilfelle er den milde straffen også et resultat av kong Magnus Håkonssons diplomatiske situasjon, hvor tapet av Hebridene og Man i større grad sannsynliggjorde et lignende tap av Orknøyene til fordel for Skottland. I tillegg er det ikke til å avfeie at kong Magnus Håkonsson var meget diplomatisk anlagt.

Kongelig maktkonsolidering i randsonen

Det er påfallende hvor lite problematisk orknøyjarlens delte lojalitetsbånd virker å ha vært før 1200-tallet. I hvert fall ser det ut til at orknøyjarlene selv ikke hadde tenkt at det ville kunne bli et problem. De gikk i hvert fall aldri for den mest åpenbare løsningen, nemlig å dele jarledømmet i to, med en jarleslekt i Caithness under Skottland og en annen på Orknøyene under Norge.⁶⁵ Også på Hebridene fantes det konger og stormenn med doble lojalitetsbånd til henholdsvis Norge og Skottland, men heller ikke her virker det å ha blitt ansett som et problem. Opp mot midten av 1200-tallet var ikke fyrstenes delte lojalitetsbånd noe problem fordi hverken Norge eller Skottland var i en posisjon hvor de kunne håndheve at lojalitetskravene ble etterfulgt.⁶⁶ Det blir derfor ganske tydelig at det var noe som skjedde på 1200-tallet, som gjorde at situasjonen ble vanskeligere å håndtere for både orknøyske jarler og konger på Hebridene. Før 1200-tallet var de delte lojalitetsbåndene i verste fall meget sporadisk problematiske. I 1263 var de plutselig det. Spørsmålet blir hvorfor forholdene endret seg så drastisk, da man ankom det trettende århundre.⁶⁷

For å forstå denne endringen er det først viktig å sette søkelys på hvilken retning kongerikene Norge og Skottland utviklet seg i ved inngangen av 1200-tallet. Allerede på 1100-tallet kan man skimte konturene av at norske og skotske konger begynte å etablere makt og autoritet i de ytre deler av kongerikene sine.⁶⁸ En flust av norrøne øysamfunn hadde siden

⁶⁴ Wærdahl 2006: 85-86

⁶⁵ Crawford 2013: 240

⁶⁶ McDonald 1997: 117

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Crawford 2013: 238

vikingtiden vært en klar del av den norske kongens interessesfære, men før 1100-tallet hadde ikke kongen noe direkte herredømme over disse øysamfunnene, derav blant annet Orknøyene og Shetland. Det er dette som er en av de virkelig store endringene som settes i gang på 11- og 1200-tallet.⁶⁹

Det er først og fremst viktig å sette kongerikene Skottland og Norge inn i en større europeisk kontekst. I nordvestlige Europa på 11- og 1200-tallet var det en tydelig trend at kongerikene konsoliderte makten innfor sine territorium, som et viktig ledd i statsdannelsen.⁷⁰ Europeiske stormakter på 11- og 1200-tallet, som England og Frankrike, konsoliderte sine kongedømmer i denne perioden. Kongeriket England ble mer komplekst og profesjonelt. Samtidig ekspanderte de ikke bare styresettet ut mot periferien av kongedømmet, men lenger, ut til store områder av Irland. Blant annet befolkningsveksten i denne perioden la til rette for at kongerikene i Europa kunne utvikle seg i denne retningen.⁷¹ De delene av kongerikene som var mer løst forbundet med kongemakten, ble altså inkorporert. Autonome og semi-autonome områder mistet som resultat retten til selvstyre. Også skotsk og norsk kongemakt fulgte denne utviklingen. På midten av 1100-tallet hadde Orknøyene og Shetland, samt Grønland, Island, Færøyene, Hebridene og Man alle forbindelser til den norske kongen, om så i varierende former og status. Sett bort ifra Hebridene og Man, er det likevel slik at samtlige av øysamfunnene var en del av det norske kongeriket hundre år senere.⁷² Da har den norske kongemakten etablert direkte herredømme over dem.⁷³

Skottland utviklet seg i lignende retning. De skotske kongenes hovedformål var å etablere et samlet politisk samfunn innenfor det kongene anså som Skottlands grenser. Det er denne prosessen som var i gang under den skotsk-norske striden i 1263, en prosess som i stor grad ble fullført under Alexander den andre, og det som var den skotske kongen i 1263, Aleksander den tredje. Da man ankom 1270-tallet, var kongen av Skottland øverste leder av et samlet politisk samfunn bestående av nordlige Storbritannia, Hebridene og Man.⁷⁴ Det hersker liten tvil om at Skottland i stor grad ble påvirket av England og det anglo-normanniske styresettets utvikling i samme periode.⁷⁵ At overtagelsen av Hebridene og Man var del av en større prosess blir også tydelig når man ser at Aleksander II allerede i 1240-årene forsøkte å få

⁶⁹ Wærdahl 2006: 61

⁷⁰ Wærdahl 2006: 9

⁷¹ Frame 1995: 72

⁷² Wærdahl 2006: 9

⁷³ Ibid.: 61

⁷⁴ Brown 2004: 89

⁷⁵ Frame 1995: 89

kong Håkon til å gi fra seg øyene, den gang gjennom diplomatiske kanaler. Alexander II skal også ha planlagt en militær erobring av Hebridene, men rakk ikke det før sin død i 1249.⁷⁶

Lojalitetsbåndene mellom kongemakt og vasall var viktige aspekter ved denne utviklingen. I Frankrike var kongemakten avhengig av gode forhold til sine vasaller for å beholde kontroll over hele kongedømmet. Derfor ble det også brukt mye tid på å pleie disse lojalitetsbåndene. Det illustreres blant annet med hvordan kong Henrik III av England fikk returnert større områder i Frankrike etter at han var blitt en av den franske kongens vasaller.⁷⁷ I England var også kongens lojalitetsbånd til sine vasaller viktig. Nettverket av giftemål og landeierskap blant Englands aristokrati bidro sterkt til at store deler av kongeriket ble innlemmet under kongemaktens styre. Veldig få av stormennene hadde andre overherrer enn kongen selv. Slik var også situasjonen i Skottland. Vasaller ble tildelt landområder, men det ble ikke satt inn andre stormenn som ledd mellom vasall og konge.⁷⁸ At lojalitetsbåndene var et så viktig ledd i kongemaktens konsolidering, understreker videre hvordan og hvorfor orknøjarlens delte lojalitetsbånd ble mer problematiske i denne perioden.

På 1200-tallet befant man seg altså i en periode hvor de fleste europeiske kongerikene, inkludert Skottland og Norge, strammet sine maktgrep innenfor det de anså som sine rikers grenser.⁷⁹ Det er nettopp denne konteksten man må sette Orknøyene og den orknøyske jarlens situasjon inn i. Magnus jarl Gilbertsson hadde doble lojalitetsbånd til to forskjellige kongemakter som begge forsøkte å stramme maktgrepet rundt akkurat de samme øysamfunnene. At to sterke europeiske kongeriker rettet så mye av sin politiske aktivitet mot de samme områdene, skapte en utvilsomt vanskelig situasjon.⁸⁰

På sådan måte kan 1195-forliket mellom Harald jarl Maddadsson og kong Sverre anses som et vendepunkt for de orknøyske jarlene. Som et resultat av forliket etablerte kong Sverre egen sysselmann på Orknøyene. Etter hvert skulle det også etableres lokale hirdmenn på Orknøyene. Shetland ble en del av Norge i større grad enn Orknøyene, ettersom det ble skilt fra jarledømmet og satt under helhetlig kongelig styre. Samtidig fikk jarledømmet Orknøyene bestå.⁸¹ Harald jarl ble også møtt med det samme kravet som alle andre norske stormenn fikk av kong Sverre. Jarlen skulle ha absolutt troskap til den norske kongen. Da var det for Harald jarl heller ikke mulig å støtte noen andre enn kong Sverre. Jarlens hovedproblem ble åpenbart

⁷⁶ Bjørge 1995: 72

⁷⁷ Duby 1991: 254

⁷⁸ Frame 1995: 63-65

⁷⁹ Wærdahl 2006: 9

⁸⁰ Bjørge 2004: 72

⁸¹ Ibid.: 80

da han samtidig ble møtt med de samme kravene fra sin skotske konge. Harald jarls illojalitet mot kong Vilhelm I hadde resultert i at Skottland fikk mer innflytelse i Caithness.⁸² 1195 ble et vendepunkt for jarlemakten på Orknøyene fordi forliket satte en stopper for det som til da hadde vært praksis, nemlig at jarledømmet regjerte tilnærmet selvstendig. Nå var den løst formelle forbindelsen til norsk kongemakt byttet ut med et mer direkte herredømme.⁸³ Ved inngangen av 1200-tallet ble det altså mye vanskeligere for orknøyjarlen å regjere selvstendig, både på Orknøyene, med sitt forhold til den norske kongen, og i Caithness, med sitt forhold til den skotske kongen. Den generelle trenden i Europa på 1200-tallet var at kongerikene strammet sine grep om egne territorier. 1195-forliket ble sådan et direkte bilde på denne innstrammingen. Som tidligere diskutert brukte den norske kongemakten jarlens ulydighet til å få bedre kontroll over Orknøyene. Samtidig strammet altså den skotske kongen til.⁸⁴ Det er også verdt å påpeke at Harald jarl fikk kjenne på at den generelle nordvest-europeiske utviklingen gikk i disfavør et selvstendig orknøysk jarledømme, da både Norge og Skottland ikke lenger var like avhengige av lokale herskere i de ytre delene av kongerikene sine.⁸⁵

Det er disse forholdene Magnus jarl Gilbertsson måtte manøvrere da han i 1263 ble stående mellom to konger i strid med hverandre. Lojalitetsbrudd til tross er det klart at jarlen ble satt i en ganske umulig situasjon. Etter konfliktens slutt ved fredstraktaten i Perth i 1267 måtte jarlen gjøre opp for seg med både den norske og den skotske kongen, ettersom han ikke hadde oppført seg som en lojal vasall ovenfor noen av dem.⁸⁶ Poenget er likevel at det først var på 1200-tallet at en situasjon som den i 1263 virkelig ble umulig. At Magnus jarl havnet i en umulig skvis i 1263 er et klart brudd i kontinuitet sammenlignet med jarlens rolle forut 1195, da de doble lojalitetsbåndene ikke virker å ha blitt ansett som et reelt problem av en eneste orknøyjarl.⁸⁷ Det er ikke slik at man kan legge hele skylden på Harald jarl Maddadsson for situasjonen Magnus jarl havnet i. 1195-forliket var del av en større trend blant europeiske kongeriker. Men det er likevel et faktum at Harald jarls illojalitet ovenfor både sin norske og sin skotske konge resulterte i at begge kongemakter fikk mulighet til stramme grepet rundt henholdsvis Orknøyene og Caithness.⁸⁸ Blant annet er det nærliggende å anta at den norske kongemakten etablerte en kongelig forvaltningsorganisasjon på Orknøyene i tiden etter 1195.⁸⁹

⁸² Ibid.: 81

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.: 79-81

⁸⁵ Ibid.: 93

⁸⁶ Crawford 2013: 303

⁸⁷ Ibid.: 240

⁸⁸ Wærdahl 2006: 81

⁸⁹ Ibid.: 85

Nesten 70 år senere satte altså Harald jarls illojalitet Magnus jarl i en umulig situasjon. Han ser ut til å ha vært den første orknøyjarlen til å virkelig kjenne konsekvensen av å skyldes lik lojalitet til to forskjellige monarker, og det i en tid hvor monarkene samtidig hadde evnen til å håndheve at lojalitetskravene ble etterfulgt.

Nå som det politiske landskapet Magnus jarl Gilbertsson var del av på 1260-tallet er gjort rede for, er det heller ikke vanskelig å forstå hvorfor han løste situasjonen slik han gjorde. Å rømme fra Orknøyene og å forsvinne, fram til stridighetene var ferdig, virker også i ettertid å ha vært den beste løsningen. Om Magnus jarl hadde valgt side, uansett om det skulle vært Norge eller Skottland, hadde lojalitetsbruddene utvilsomt blitt enda mer alvorlig enn det forsvinningsnummeret hans var.⁹⁰ I en umulig politisk situasjon valgte Magnus jarl å ta den avgjørelsen som ga minst mulig konsekvenser, selv om det var opplagt at det ville få det. Å velge å avstå fra konflikten var han ei heller alene om. Også konger og stormenn på Hebridene ser ut til å ha valgt vekk å velge side under den skotsk-norske konflikten i 1263. Blant dem Ewen av Argyll.⁹¹

Delte lojalitetsbånd i Nordvest-Europa

Det er da kong Håkon Håkonsson og hans flåte ankom Orknøyene man først får høre om sviket fra Hebridene. I Håkon Håkonsson saga står det skrevet at «Jon Langlivsson hadde komme til han på Hjaltland og fortalt at kong Jon av Suderøyane hadde skift om truskapen sin og vendt seg til skottekongen.»⁹² Dette skal kong Håkon tilsynelatende vært skeptisk til. «Kong Håkon ville ikkje tru dette før han fekk det stadfest.»⁹³ konkluderer sagaen. Jon av Suderøyene er altså samme person som Ewen av Argyll.⁹⁴ Hovedpoenget er at man på Hebridene finner en konge i akkurat samme situasjon som jarlen på Orknøyene. En fyrste som ble stående mellom sine to kongelige overherrer, de samme som orknøyjarlen, nemlig kongen av Skottland og kongen av Norge. Ifølge Håkon Håkonsson saga forrådte altså Ewen av Argyll den norske kongen, og vendte seg til skottekongen. Dette peker på et ganske tydelig lojalitetsskifte, til tross for at kongen ville ha bevis før han trodde på det.⁹⁵

⁹⁰ Crawford 2013: 300

⁹¹ McDonald 1997: 117

⁹² HsH: 325

⁹³ Ibid.

⁹⁴ I denne oppgaven vil jeg bruke sistnevnte versjon av navnet. Den anglifiserte versjonen av navnet er det som blir brukt i boka *The Kingdom of the Isles* av R. Andrew McDonald. For å unngå forvirring for både meg selv og for leseren bruker jeg derfor den samme. Selv om Håkon Håkonsson saga refererer til kong Jon vil jeg altså likevel bruke Ewen av Argyll når jeg drøfter.

⁹⁵ Ibid.

Bevis fikk kong Håkon da han ankom Gigha i Hebridene, hvor han møtte på kong Ewen. Ewen nektet her å følge kong Håkon, fordi han hadde sverget troskapsed til den skotske kongen, «men kong Jon bad seg unna og sa at han hadde svore skottekongen truskapseid, og at han heldt større rike av han enn av Noregs-kongen.»⁹⁶ Senere skal skotske sendemenn ha ankommet og fristet med forlik. Kong Håkon skal da ha sluppet kong Ewen fri. Kong Ewen skal til gjengjeld ha «lova å gjere alt det han kunne for å få i stand forlik mellom den norske kongen og skottekongen, og å komme til kong Håkon i fall han bodsende han.»⁹⁷ Ifølge Håkon Håkonsson saga er det derfor sant at Ewen hadde sverget troskapsed til den skotske kongen. Likevel lovte Ewen å svare om kong Håkon sendte bud på ham, og at han skulle arbeide for fred mellom de to kongemakter. Spørsmålet kan derfor likevel bli stilt om hvorvidt Ewen av Argyll virkelig skiftet til den skotske siden under den skotsk-norske striden i 1263, eller om hans lojalitetsbrudd ovenfor kong Håkon var del av en større taktikk. Håkon Håkonsson saga virker uansett ikke å skildre et totalt lojalitetsskifte.

Også på Hebridene hadde de delte lojalitetsbåndene vært lite problematiske før de ankom 1200-tallet. Som tidligere diskutert hadde hverken Norge eller Skottland mulighet til å kreve den lydigheten lojalitetsbåndene forutsa, til tross for at de var etablert. Det er viktig å understreke at det er denne tradisjonen Ewen av Argyll må ha vært en del av. En tradisjon hvor etterfølgelse av lojalitetsløfter til de to separate kongemaktene ikke var nødvendig, og at det ikke fikk noen spesielt alvorlige konsekvenser for kongene på Hebridene. Det er R. Andrew McDonald som argumenterer for at Ewen egentlig ikke valgte noen side, men holdt seg unna. At Ewen sto midt i en tradisjon hvor avståelse fra å holde lojalitetsløfter nærmest var normen, gjør argumentene hans sannsynlige. Ewen holdt seg nok i så stor grad som mulig unna stridighetene mellom de to kongene. Mer sannsynlig er det at han spilte de opp mot hverandre, alt i håp om at stridighetene skulle ta slutt, og at alt kunne gå tilbake til slik det var før. Det var tross alt slik de fleste andre lignende situasjoner hadde utspilt seg ved tidligere anledninger.⁹⁸ Det finnes liten tvil om at Ewen nektet å ta del i stridighetene på norsk side. Det er også sannsynlig at hans fravær var en av hovedgrunnene til norsk tap. Samtidig må det påpekes at det finnes lite bevis for at han støttet den skotske kongen.⁹⁹

Sådan er det ikke vanskelig å sammenligne Ewens avgjørelse med Magnus jarls avgjørelse. Begge fyrstene ble stående i midten av stridighetene mellom kongerikene Norge og

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ HsH.: 328

⁹⁸ McDonald 1997: 117

⁹⁹ Ibid.: 118

Skottland. Begge fyrster ser ut til å ha avstått fra å velge side. På sådan måte brøt de også sine lojalitetsbånd til begge overherrer. Men som argumentert ville det å faktisk velge side, mest sannsynlig innebære et mye større lojalitetsbrudd ovenfor motparten. Selv i en så spesifikk hendelse som de skotsk-norske stridighetene i 1263 er hverken situasjonen eller avgjørelsen Magnus jarl Gilbertsson foretok seg unik. Ewen av Argyll ble stående i en tilnærmet lik skvis, og valgte tilnærmet samme løsning som Magnus jarl. Det er dog verdt å merke seg at Ewen av Argyll i sagaene refereres til som konge,¹⁰⁰ og at kongene på Hebridene nok hadde en mer selvstendig rolle enn den jarlen på Orknøyene hadde, ettersom Ewen gikk for nevnte taktikk i et forsøk på å beholde sin selvstendighet.¹⁰¹ Men problematikk rundt delte lojalitetsbånd var heller ikke unikt for denne delen av Europakartet.

For også i andre deler av Nordvestlige Europa utspilte det seg situasjoner som godt illustrerer problematikken rundt delte lojalitetsbånd. Den situasjonen mest sammenlignbar med de delte lojalitetsbåndene hos jarlen av Orknøyene og Caithness, var den situasjonen den normanniske Beaumont-familien befant seg i på 1100-tallet.¹⁰² Den 5. juni 1118 døde grev Robert den første av Meulan. Han etterlot seg to arvinger, som også var tvillingsønner; Waleran og Robert Beaumont.¹⁰³ I 1120 skal begge brødrene ha blitt gamle nok til å ta over styringen av sine landområder på egenhånd, etter at kong Henrik av England hadde holdt styr og vært herre over guttenes titler mens de fortsatt var umyndige. Denne umyndige perioden skal ha ta slutt dette året, da guttene fylte 16 år gamle. Grev Robert I hadde hatt landområder både i England og Normandie. Nå når disse landområdene skulle fordeles mellom hans to tvillingsønner, ble den engelske kanalen brukt som selve skillelinjen. Waleran fikk landområdene faren hadde hatt i Normandie. Robert fikk områdene han hadde hatt i England. Det var bare ett enkelt unntak: Waleran ble tildelt en garantert sum med inntekter fra Sturminster Marshall, en eiendom i Dorset.¹⁰⁴ Det er dette som er bakgrunnen for tvillingene grev Waleran av Meulan og grev Robert av Leicester, når David Crouch ser nærmere på problematikken rundt lojalitetsbrudd. For det er hovedsakelig førstnevnte tvillingbror, grev Waleran, som havnet i en situasjon mye lik den orknøyjarlen opplevde litt over hundre år senere.¹⁰⁵

Det er Meulan som på mange måter var hovedkilden til Waleran sine problemer, selv om det må nevnes at Waleran deltok i et feilet opprør mot kong Henrik av England allerede i

¹⁰⁰ HsH: 325

¹⁰¹ McDonald 1997: 117

¹⁰² Crawford 2013: 239

¹⁰³ Crouch 1986: 3

¹⁰⁴ Ibid.: 8

¹⁰⁵ Ibid.: 5

1122.¹⁰⁶ Meulan var ekstremt viktig for grev Waleran. Men å være innehaver av denne tittelen innebar også store farer. Helt siden 1080 hadde greven av Meulan hatt delte lojalitetsbånd, som et resultat av sin posisjon som normanner i Frankrike. Greven var en viktig normannisk stormann, samtidig som han var vasall under kongen av Frankrike. I likhet med jarlen på Orknøyene hadde derfor også greven av Meulan et stort problem, om det skulle bryte ut krig mellom hans to overherrer. I Waleran sitt tilfelle strid mellom kongen av Frankrike og kongen av England. Grev Waleran hadde i likhet med jarlene på Orknøyene delte lojalitetsbånd til to forskjellige monarker; kongen av Frankrike og kongen av England. Det virker likevel som om grevene her var klare over problematikken. Da faren til Waleran, grev Robert I, var herre av Meulan, ble det akseptert at greven av Meulan var under hertugen av Normandie. Men denne aksepten ser ikke ut til å ha hatt stor betydning. Robert I fikk selv oppleve dette, da Ludvig VI av Frankrike destruerte både slott, bygd og landområdene hans, med hjelp av den franske hær. Likevel, til tross for det feilede opprøret i 1122, fikk ikke grev Waleran selv oppleve problematikken med de delte lojalitetsbåndene før i 1152. Til gjengjeld ble nok situasjonen mer alvorlig enn noen gang tidligere.¹⁰⁷

I 1152 brøt det nemlig ut krig mellom Walerans to overherrer, hertug Henrik av Normandie, som også var konge av England, og Ludvig VII av Frankrike. Det er mulig å diskutere hvorvidt Waleran virkelig hadde som formål å velge fransk side. I minste fall hadde han tatt noen steg i retning Ludvig VII, og i hertug Henriks øyne var disse stegene nok til å anses som et sidevalg i stridighetene mellom de to monarkene. Eksempelvis hadde Waleran blant annet latt kong Ludvig passere den befestede broen i Meulan i midten av august, 1152.¹⁰⁸ Det virker også som at grevens menn i England hadde forstått deres herre Walerans syn på stridighetene, og at han hadde stilt seg på fransk side. De fengslet i hvert fall Walerans stedfortreder, William de Beauchamp, i hans eget slotts fangehull i Worcester. I tillegg kjempet en av Walerans gamle allierte aktivt på fransk side under krigføringen. Hertug Henrik ødela derfor slottet til denne Baudrey du Bois, som lå i det normanniske Vexin-området. At Waleran i det minste hadde spilt et farlig dobbeltspill ble meget tydelig da kong Ludvig ga ham kontroll over arvingen til hans onkel, grev Ralph I av Vermondois. Ralph hadde blitt drept under stridighetene, men arvingen var foreløpig umyndig. På så måte ble Waleran virkelig trukket inn i den franske politikken.¹⁰⁹ I motsetning til jarlen på Orknøyene og kongen på Hebridene holdt

¹⁰⁶ Ibid.: 15

¹⁰⁷ Crouch 1986: 74

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.: 71

ikke Waleran seg unna stridighetene mellom sine to overherrer. Han spilte et tydelig dobbeltspill, trolig med håp om at det ville bygge opp hans status i den franske kongens øyne, samtidig som det ville bevise til den engelske kongen at han var en viktig vasall. Det er samtidig slående hvor lite Waleran virker å ha vurdert faren for negative konsekvenser. Det var likevel nettopp det som ble resultatet. I hertug Henriks øyne hadde Waleran valgt fransk side. Det betydde et tydelig brudd på de troskapsløftene som var etablert mellom greven av Meulan og hertugen av Normandie.¹¹⁰

Konsekvensene av lojalitetsbruddene møtte Waleran da han returnerte til Normandie i andre halvdel av 1153. På akkurat dette tidspunktet er det lite som tyder på at greven kjempet på fransk side, men han returnerte like fullt til en felle. Fellen ble mest sannsynlig planlagt av kong Henrik før han selv reiste tilbake til England. Uansett ble Waleran ved sin hjemkomst kidnappet av nevøen Robert de Montfort, og ble deretter holdt fange i slottet Orbec. Der satt han til han lovte å gi fra seg Montfort til nevøen sin, ettersom det var Waleran som satt med kontrollen over disse områdene på daværende tidspunkt. Kong Henrik av England konfiskerte alt han hadde i Worcester, samt nærmest alt annet Waleran eide eller hadde krav på i England. Det eneste han beholdt i England var eiendommen han hadde arvet i Dorset.¹¹¹ Ved slutten av 1154 hadde Waleran mistet nærmest alt han hadde arvet og skaffet seg av landområder i det anglo-normanniske riket. Makt og områder han hadde tilegnet seg de siste tjue årene av livet sitt. Alt han satt igjen med var tittelen som *viscount* av Evreux.¹¹² Resultatet av at Waleran valgte å blande seg inn i stridighetene mellom sine to overherrer, var altså at han mistet tilnærmet all makt, innflytelse og landområder. Da blir det heller ikke så vanskelig å tro på at Waleran brukte resten av sin karriere som adelsmann på å forsikre at han aldri havnet i en lignende situasjon igjen.¹¹³

Jeg har her skildret og diskutert situasjonen til tre forskjellige europeiske fyrster på 11- og 1200-tallet, som alle hadde delte lojalitetsbånd til to forskjellige overherrer. Magnus jarl Gilbertsson av Orknøyene, Ewen av Argyll og grev Waleran av Meulan. Felles for de tre er også at de to forskjellige overherrene de skyldte lojalitet til, på et eller annet tidspunkt havnet i strid med hverandre. Som resultat av stridighetene havnet Magnus jarl, kong Ewen og grev Waleran alle i tilnærmet umulige problemstillinger. Det som likevel er fremtredende, er forskjellene ved

¹¹⁰ Ibid.: 74

¹¹¹ Crouch 1986: 75

¹¹² Ibid.: 76

¹¹³ Ibid.: 77

hvordan de tre fyrstene håndterte deres umulige situasjoner, og deretter også hvilke følger situasjonene fikk for dem. Både Magnus jarl og Ewen av Argyll havnet i en lojalitetsskvis da kong Alexander av Skottland og kong Håkon Håkonsson av Norge gikk i strid mot hverandre i 1263.¹¹⁴ Waleran havnet på sin side i en lojalitetsskvis da hans to overherrer Ludvig VII av Frankrike og hertug Henrik av Normandie gikk i strid mot hverandre i 1152.¹¹⁵ Situasjonene deres er altså så godt som identiske. Men deres respektive løsninger på lojalitetsproblemet skaper et tydelig skille mellom de tre fyrstene.

Både Magnus jarl og Ewen valgte i all hovedsak å holde seg unna stridighetene mellom sine to overherrer, mens grev Waleran tydelig bidro på fransk side. Magnus jarl rømte fra Orknøyene og avsto fra å bidra kong Håkon militært.¹¹⁶ Ewen skal ha forrådt sin norske konge, og bidro derfor i likhet med Magnus jarl ikke på norsk side.¹¹⁷ Waleran, på sin side, lot blant annet franske styrker passere over sin befestede bro i Meulan, styrker som var på vei mot hans egen hertug Henrik.¹¹⁸ Det finnes ingen bevis for at Magnus jarl bidro på skotsk side heller. Tvert imot tyder kildene på at jarlen måtte betale bøter som et resultat av å ikke ha etterfulgt sine lojalitetsbånd ovenfor skottekongen.¹¹⁹ Det finnes heller ikke bevis som peker mot at Ewen av Argyll hjalp den skotske kongen under stridighetene.¹²⁰ Allerede her står vi ved et veiskille. I situasjonen mellom Norge og Skottland valgte begge fyrstene å avstå fra å velge side. Waleran, om det var med meningen eller ei, valgte gjennom sine handlinger fransk side. I ettertid opplevde samtlige av fyrstene konsekvenser av den situasjonen de havnet i, uansett hvordan de valgte å løse konflikten med sine delte lojalitetsbånd. Men alvorlighetsgraden ved disse konsekvensene spriker voldsomt.

For det er liten tvil om at grev Waleran opplevde mye større og mer alvorlige konsekvenser som et resultat av stridighetene mellom hans to overherrer, sammenlignet med Magnus jarl og Ewen av Argyll. Etter 1267-forliket fikk Magnus jarl mest sannsynlig makten sin innskrenket. Men han beholdt like fullt tittelen som jarl over Orknøyene og Caithness.¹²¹ Ewen av Argyll plasserte seg tydelig på skotsk side i 1266. Som følge av Perth-traktaten ble Hebridene en del av Skottland, og Ewens problematikk rundt delte lojalitetsbånd må derfor antas å ha forsvunnet.¹²² Det gikk som skildret ikke like rolig for seg for Waleran, som mistet

¹¹⁴ Wærdahl 2006: 90; McDonald 1997: 118

¹¹⁵ Crouch 1986: 74

¹¹⁶ Wærdahl 2006: 90

¹¹⁷ McDonald 1997: 108

¹¹⁸ Crouch 1986: 71

¹¹⁹ Crawford 2013: 303

¹²⁰ McDonald 1997: 118

¹²¹ Wærdahl 2006: 91

¹²² Crawford 2013: 301-302

tilnærmet alt han hadde av landområder han hadde arvet og lagt under seg, bortsett fra eiendommen i Dorset. Han sto i kjølvannet av striden igjen med den utvilsomt magrere tittelen som *viscount* av Evreux.¹²³ Konsekvensene for de tre kan oppsummeres sådan: jarlen av Orknøyene beholdt sin tittel, Ewen av Argylls problemer med delte lojalitetsbånd forduftet, mens grev Waleran ble strippet for nesten alt han hadde. Med fasit i hånd er det ut ifra disse tre eksemplene heller ikke vanskelig å trekke slutninger om hvilke løsninger som var best. Alle tre opplevde konsekvenser etter å i det hele tatt ha havnet i en slik situasjon. Men for den fyrsten som valgte side, ble konsekvensene utvilsomt mer alvorlige.

Ulike konsekvenser til tross er det lite som tyder på at orknøyjarlens situasjon i 1263 var unik, hverken spesifikt omhandlende den skotsk-norske krigen i 1263, eller i et større, europeisk perspektiv. Det har etter hvert blitt tydelig at delte lojalitetsbånd til to forskjellige kongemakter ikke var uvanlig på 11- og 1200-tallet. Jeg har også illustrert ved disse tre eksemplene at det rundt 1200-tallet ikke var uvanlig at de delte lojalitetsbåndene skapte problemer for fyrstene som ble stående i midten, da de to kongemaktene gikk i krig mot hverandre. Problemene kan sies å ha kommet tidligere for Waleran, ettersom han hovedsakelig opererte i første halvdel av 1100-tallet. Problemene Waleran møtte på 1100-tallet, ser ikke ut til å ha blitt reelle problemstillinger på Orknøyene og Hebridene før på 1200-tallet. Det betyr likevel ikke at problemene ikke var de samme. At det tar 100 år før problemstillinger lik Walerans gjør seg gjeldene på kysten av Skottland, betyr ikke at de ikke bunner i det samme grunnlaget. Tvert imot tyder det meste på det motsatte. De diskuterte situasjonene er tilnærmet like, til tross for spredning i tid og geografi. Selv om Magnus jarl og Ewen er skilt fra Waleran med hundre år, er det mulig å sette de tre situasjonene inn i samme epoke. Den konsolideringen som er selve bakgrunnen for fyrstenes problematikk, hvor kongemaktens territorium og statsdannelse ble konsolidert, kjennetegner hele den politiske utviklingen i Nordvest-Europa gjennom 11- og 1200-tallet. Altså var den utviklingen som til slutt skapte problemer for fyrstene med delte lojalitetsbånd, gjeldene i alle tre eksempler.¹²⁴ Da virker det også for meg meget overbevisende at orknøyjarlens situasjon overhodet ikke var unik. Den var heller et symptom på en utvikling som gjorde seg gjeldene over hele Nordvest-Europa.

¹²³ Crouch 1986: 75-76

¹²⁴ Wærdahl 2006: 9

Konklusjon

Magnus jarl Gilbertssons lojalitetsbrudd i 1263 var utvilsomt av den alvorlige sorten. Han forsvinner fra Håkon Håkonsson saga og dukker ikke opp igjen før hans 1267-forlik med kong Magnus Håkonsson blir nevnt i Hirdskråen. At jarlen trolig måtte tåle innskrenking av egen makt i jarledømmet er det beste beviset på at sviket også i samtiden ble regnet som alvorlig. Ifølge hirdskråen kunne Magnus jarl bli straffet til lovens strengeste straff, ettersom sviket var ubotelig. Likevel får jarlen beholde sin posisjon som jarl. Det får han muligheten til fordi kong Magnus Håkonsson var diplomatisk av natur. Det ser vi på hvordan han håndterer situasjonen med Magnus jarl selv, men også på hvordan han løser den skotsk-norske konflikten ved fredstraktaten i Perth, 1266. Samtidig er det heller ikke vanskelig å se at norsk kongemakt konsekvent hadde brukt tidligere lojalitetsbrudd til å stramme grepet om jarledømmet på Orknøyene.

Det er samtidig denne innstramningen som er selve kilden til Magnus jarls lojalitetsproblematikk på 1260-tallet. Før man ankommer 1200-tallet var de delte lojalitetsbåndene tilnærmet uproblematisk for jarlene på Orknøyene, hovedsakelig fordi hverken Skottland eller Norge hadde evnen til å håndheve at lojalitetsbåndene ble etterfulgt før midten av det århundret. På 1200-tallet begynte både skotsk og norsk kongemakt å stramme grepet om utkantene av kongedømmene sine. I nordvestlige Europa er dette en generell politisk trend av 11- og 1200-tallet. Også europeiske stormakter som England og Frankrike konsoliderte sine kongedømmer i denne perioden. I denne prosessen ble også de deler av kongerikene som var løst bundet til kongemakten, inkorporert. På midten av 1100-tallet er områder som Orknøyene, Færøyene, Island og Grønland i varierende grad forbundet med den norske kongen. Hundre år senere har den norske kongen etablert direkte herredømme over dem. Det er disse forholdene som ligger til grunn når Norge og Skottland går i strid mot hverandre i 1263. Både den norske og den skotske kongemakten forsøker å stramme grepet om de samme områdene. For første gang har begge kongemakter også evnen til å kreve den lydigheten orknøjarlen skylder dem, gjennom Orknøyene til Norge og Caithness til Skottland. Det er maktkonsolideringen på 1200-tallet, del av en større europeisk trend, som er grunnen til at Magnus jarl Gilbertssons situasjon blir umulig.

Magnus jarl Gilbertssons situasjon var på ingen måte unik. Han var ikke alene i å ha delte lojalitetsbånd på 11- og 1200-tallet, men også selve problematikken han møter i 1263, kan sammenlignes med andre europeiske fyrster i samme periode. Også på Hebridene, selve konfliktområde under den skotsk-norske striden, var det fyrster med lignende problematikk.

Ewen av Argyll, som selvstendig fyrste, hadde lojalitetsbånd til både den skotske og norske kongen, og havnet sådan i en skvis mye lik den Magnus jarl Gilbertsson var i. Både Magnus jarl og Ewen virker å løse problemet på samme måte, nemlig ved å holde seg unna stridighetene, og satse på at det løser seg uten egen innblanding. En slik løsning betydde lojalitetsbrudd, men mindre alvorlig sådan enn om de hadde valgt side.

Også i andre deler av Nordvest-Europa finner man lignende problemstillinger. Grev Waleran av Meulan hadde lojalitetsbånd både til kongen av Frankrike og hertugen av Normandie, også kongen av England. I 1152 havner grev Waleran i akkurat samme problemstilling som Magnus jarl og Ewen gjør rundt hundre år senere. Hertug Henrik av Normandie og Ludvig VII av Frankrike går til krig mot hverandre. Waleran velger dog i motsetning til Magnus jarl og Ewen side. Han tillater franske styrker å passere den befestede broen i Meulan og ser ut til å ha valgt fransk side. Uansett er det slik det ser ut for hertug Henrik. Resultatet av sidevalget er at grev Waleran mister tilnærmet alt han har av titler og landområder.

Det blir på 1200-tallet vanskeligere for jarlene på Orknøyene å opprettholde sine delte lojalitetsbånd til henholdsvis den norske og skotske kongemakten, fordi de to kongemakter i mye større grad enn tidligere hadde evnen til å kreve at lojalitetsbåndene ble etterfulgt. Men orknøyjarlens situasjon var på ingen måte unik. Utviklingen var utvilsomt lik for andre europeiske fyrster i samme situasjon. Grev Waleran blir satt i en umulig situasjon i 1152. Ewen av Argyll blir satt i en umulig situasjon i 1263. Europeiske kongemakters maktkonsolidering på 11- og 1200-tallet gjorde det umulig for underliggende fyrster å opprettholde delte lojalitetsbånd. Det ble umulig for Ewen av Argyll og for grev Waleran av Meulan. Like umulig ble det for Magnus jarl Gilbertsson.

Litteraturliste

Kilder

Soga om Håkon Håkonsson, i utgave ved Kristian Audne, (1979). (Det Norske Samlaget).

Hirdskråen. Hirdloven til Norges konge og hand håndgangne menn (H), I utgave ved Steinar Imsen (2000)

Litteratur

Brown, M. (2004). *The Wars of Scotland 1214-1371*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bjørge, N., Rian, Ø. og Kaartvedt, A. (1995) *Selvstendighet og union, fra middelalderen til 1905*. Oslo: Universitetsforlaget

Crawford, B. E. (2013). *The Northern Earldoms. Orkney and Caithness from AD 870 to 1470*. Edinburgh: John Donald.

Crouch, D. (1986). *The Beaumont Twins: The Roots and Branches of Power in the Twelfth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Duby, G. (1991). *France in the Middle Ages 987-1460*. Oxford: Blackwell Publishers

Frame, R. (1995). *The Political Development of the British Isles 1100-1400*. Oxford: Clarendon Press.

Magerøy, H. (1979). *Noregs konge soger, 4*. Oslo: Det Norske Samlaget

McDonald, R.A. (1997). *The Kingdom of the Isles. Scotland's Western Seaboard, c.1100 – c.1336*. East Linton: Tuckwell Press.

Imsen, S. (2009). Den gammelnorske drapsprosessen. *Historisk tidsskrift*, 88(2), 185-229

Wærdahl, R.B. (2008). *Norges konges rike og hans skattland* (doktorgradsavhandling).
Norges Teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Wærdahl, R.B. (2017). Gautr Jónsson of Mel: Craftsman of Battle and Chief Oral Source of Håkonar saga. I Sigurdsson, Jøn Vidar og Jakobsson, Sverrir (red.), *Sturla Þórðarson: Skald, Chieftain and Lawman* (s.107-119). Leiden: Brill

